

Riigikogu delegatsioon Poola Seimi külalisena 1925. aastal

Prof Jüri Ant (RiTo 2), Tartu Ülikool

1925. a mais sai teoks esimene Eesti Riigikogu delegatsiooni visiit Poola parlamendile viimase kutsel. Tervikuna pidi see toimuma ajavahemikus 12.–22. maini, kaasaarvatud reisile kulutatud aeg. Segadusi ja sekeldusi jagus delegatsiooni koosseisu osas ja muudes küsimustes piisavalt. Nimelt oli mai kuuks kuhjunud mitmeid rahvusvahelise tähtsusega visiite ja üritusi, milles ühel ja samal ajal pidanuks osalema ühed ja samas isikud. 9. mail sõitis riigivanem Jüri Jaakson valitsusdelegatsiooniga Riiga, kohtumaks Läti presidendi ja peaministriga. 22. mail saabus Eestisse külaskäigule Soome president Lauri Kristian Relander. Soome presidendi visiidi tõttu langes Poolat külastava Riigikogu delegatsiooni juhi kohalt ära Riigikogu esimehe Jaan Tõnissoni kandidatuur. "Võõrusele sõitjad jõuavad küll Soome presidendi Eestisse tulekuks reisilt tagasi, kuid alles viimasel silmapilgul. Kui riigikogu esimees kaasa sõidaks, ei oleks tal mitte võimalik Soome presidendi vastuvõtuks tarvilikke korraldusi teha", kirjutas Päevaleht (7.05.25).

6. mail toimus Poola Seimi marssali Maciei Rataj juures nõupidamine, kuidas vastu võtta Eesti külalisi ja milline saab olema nende visiidi kava. Tallinnas tegeldi aga alles delegatsiooni kokkuseadmisega ja see kestis peaaegu et väljasõidu hetkeni. Seitsmenda mai Päevaleht väitis, et nüüd olla küll delegatsiooni koosseis lõplikult kindlaks määratud, kuid tegi kohe mööndusi. Nimelt polevat kindel Karl Korneli osavõtt. Kahtlusi paistis olevat ka Mihkel Martna suhtes, kes pidi delegatsiooni koosseisus peatuma Varssavis vaid kaks päeva ja siis kiirustama Genfi Rahvaste Liidu Tööorganisatsiooni kongressile. Ebalev oldi ka Karl Asti kandidatuuris, kuna ta oli osalenud riigivanema valitsusdelegatsioonis Lätis, jäänud Riiga ja pidi seal ühinema Poolasse sõitva delegatsiooniga. Päris viimasel hetkel lülitati delegatsiooni Benedikt Oja algselt kavandatud Jaan Vainu asemel.

Diplomaatilised ja poliitilised "sagivad" lõppesid 12. mai õhtuks, mil delegatsioon välja sõitis. Hommikukohvi joodi Riias Eesti saatkonnas sealse saadiku Julius Seljamaa lahkkel kostitusel.

14. mai varahommikul jõudis delegatsioon Varssavisse järgmises koosseisus: delegatsiooni juht II Riigikogu juhatuse abiesimees August Jürman(n) (Jürima) (Põllumeeste Kogud), Riigikogu juhatuse abisekretär Johan Holberg (Põllumeeste Kogud), Riigikogu juhatuse abiesimees Mihkel Martna (Eesti Sotsialistlik Tööliste Partei), Karl-Ferdinand Kornel (Eesti Rahvaerakond), Karl Ast (Eesti Sotsialistlik Tööliste Partei), Benedikt Oja (Eesti Tööerakond) ja August Rei (Eesti Sotsialistlik Tööliste Partei), kes peatselt pärast Poolast tagasisaabumist asus J. Tõnissoni asemel Riigikogu esimehe kohale.

Parlamendidelegatsiooni töö algus oli pingeline. 14. maile olid kavandatud visiidid Seimi ja Senati marssalitele, peaministrile, välisministrile, audients presidendi juurde. Päris kõik ei laabunud vastuvõtjate poole pealt. Nii oli 14. maile kavandatud ka Poola Seimi istungi külastus. See jäi ära, kuna sel päeval istungit ei toimunud. Nähtavasti oli delegatsiooni esimese tööpäeva esialgne töökava üldse veidi ülepingutatud, mistõttu mõned üritused kandusid paratamatult järgmisele päevale.

Tagantjärele näib, et selle päeva tähtsusest keskseim sündmus oli Seimi marssali M. Rataj poolt Eesti delegatsiooni auks korraldatud õhtusöök, kus osalesid paljud Seimi saadikud ja kõrged riigiametnikud. Eesti delegatsiooni täiendasid saadik Johan Leppik ja Eesti sõjaväe esindaja. Sisukas ja tundeline oli M. Rataj tervituskõne. *“Sooviksin, et teie minu sõnades tunneksite midagi rohkemat kui ametlikku viisakust külaliste vastu. Sooviksin, et teie tunneksite südamlikku ja sügavat sümpaatiat – mitte pealiskaudset, pealesunnitud või silmapilgust väljakutsutud, vaid kestvat ja tõsist sümpaatiat, mida meie tunneme teie maa ja tema väljapaistvate esindajate vastu. Pole midagi iseäralikku selles, et meid sümpaatiat ja sõpruse sidemed ühendavad”*, kõneles Seimi marssal (Kaja 20.05.25). Tema kõnest koorusid põhimõtted, et Eesti ja Poola peaksid koos kaitsma oma raskelt kättevõidetud vabadust, rahvuslik-riiklikku iseseisvust, demokraatiat ja koos taotlema rahu (Kurjer Polski 15.05.25; Päevaleht 16.05.25).

Nagu taolistel puhkudel tavaks, oli delegatsiooni juhile A. Jürmanile ette valmistatud universaalne kõnetekst, millega ta teatud määral varieerides võis kõikjal esineda (ERA.F.957.N.1.S.399.L.1–3). Pearõhk oli asetatud mõlema rahva raskele, aga võidukale minevikule. *“Iseseisva Poola riigi uuestisündimine võeti Eesti rahva poolt suure rõõmutundega vastu, kuna selles ka panti Eesti iseseisvaks riigiks saamisele nähti ja hinnati”*, kõneles A. Jürman (Kaja 16.05.25). Edasi tõstis A. Jürman esile traditsiooniliselt sõbralikke vahekordi Poola ja Eesti valitsuste vahel. Eriti rõhutas A. Jürman Eesti–Poola koostööd ja vastastikust mõistmist Rahvaste Liidus.

15. mai oli delegatsioonile samuti üsna pingeline. Hommikul asetati pärg Tundmatu sõduri hauale. Järgnes Eesti riiklike aumärkide üleandmine Poola riigitegelastele. Seejärel linnaekskursioonid. Lõunaesine andis Eesti delegatsiooni auks Poola peaminister Wladyslaw Grabski. Siin kinnitati veelkord samu põhimõttelisi suundumisi, millest oli räägitud eelmisel päeval.

Pärast lõunat sai teoks Poola parlamendiistungi külastamine. Poola Seim oli külastamise ajastanud Eesti–Poola konsulaarlepingu ratifitseerimisega. Leping kinnitati ühehäälselt ja Eesti parlamendidelegatsioonile avaldati austust ja lugupidamist. Päev lõppes teatrikülastuse ja peaministri W. Grabski pakutud õhtusöögiga.

16. mai hommikul siirdus delegatsioon ringsõidule Poolas. Külastati Lodzi, Krakovit, Vilnot. Muidugi toimusid ringsõidu käigus ametlikud vastuvõtud, kohtumised, eined jne.

20. mail asus delegatsioon tagasiteele. 22. mail jõuti Tallinna. Vastuvõtt oli pidulik. Kohal olid välisminister Kaarel Pusta, siseminister Karl Einbund (Kaarel Eenpalu), Riigikogu väliskomisjoni liikmed Ado Anderkopp ja Artur Tupits, Poola saadik Eestis koos nõunikuga jt.

Päevalehe hinnangutel olid *“Riigikogu liikmed ...oma Poola teekonnaga väga rahul ja kiidavad lahkelt vastuvõttu, mis neile seal osaks saanud.”*(Päevalehe lisarubriik “Nädal” 25.05.25)

Ajakirjanduse vastukajad algasid delegatsiooni korraldusetaapist ja lõppesid visiidi tulemuste hindamisega. Postimees avaldas värvika artiklite seeria ühe delegatsiooni liikme K. Korneli

sulest, milles kirjeldati delegatsiooni igapäevatöid ja tegemisi põimituna Poola olude ja probleemide valgustamisega (Postimees 18.05;25.05;26.05; 3.06.25).

Visiidi ajal avaldas Danzigi ajaleht "Baltische Presse" (16.05.25) pikema artikli "Eesti", milles põhitähelepanu oli pööratud Eesti majanduslikule arengule. Arvati, et Eesti parlamendidelegatsiooni külastused Poola tähtsatesse tööstuse- ja kaubanduskeskustesse loovad aluse tihedamaks majanduslikuks koostööks, mis tuleksid kasuks mõlemale riigile.

Sama mõttekäiku arendas 30. mail Eesti ajakirjandusele antud ametlikus seletuses delegatsiooni juht A. Jürman. Ta leidis, et Eesti võiks Poolast soodsalt saada sütt, soola ja suhkrut, pakkudes omalt poolt mitmeid põllumajandussaadusi, eriti aga võid, mida Poolas hästi hinnatakse. A. Jürman pööras tähelepanu vastastikuste suhete süvendamise võimalustele kirjanduse ja kunsti valdkondades ning ülikoolidevahelistes tihedamates kontaktides. Muuseas sai A. Jürmani ametlik seletus visiidist terava hinnangu osaliseks "Päevalehe" poolt, kuna see olnud *"äärmiselt katkendline ja lühikene, mis ainult kahvatu pildi võimaldab meie delegatsiooni külaskäigust ja suuremast naabrist Poolast."* (Päevaleht 3.06.25) Terava hinnangu A. Jürmani tõepoolest kahvatule seletusele tingis aga eeskätt fakt, et delegatsiooni koosseisu ei kaasatud ühtegi ajakirjanikku. Just see asjaolu ärritas Päevalehte.

Vastukajadest ärritas EV Välisministeeriumi ja ajakirjandust Nõukogude Liidu poolne ametlik info valitsuse häälekandjas, et 14. mail saabuvat Varssavisse ametlikule visiidile grupp Eesti valitsuse liikmeid eesotsas peaministriga (Izvestija 8.05.25.). Tegelikult oli delegatsioonis valitsuse liikmeid vaid üks, portfelli minister K. Ast.

Kõigist pidukõnedest, viisakusavaldustest, ajakirjanduse informatsioonist jääb mulje, et Poola pool ei tahtnud kohtumistel just eriti meelsasti käsitleda oma sisepoliitilisi ja majandusprobleeme. Selleks olid omad põhjused. *"1925. aasta tõi kaasa uue sisepoliitilise kriisi. Grabski kabineti langus, jätkuvad parteitülid ja majandussõda Saksamaaga kõigutasid riigi poliitilist süsteemi"*, nenditakse Poola ajaloo lühülevaates (Poola maa ja inimesed. Tln, 1992, lk 22).

Eesti, aga ka Poola poolt tõsteti positiivselt esile Poola 1924. a rahareformi, mis kindlustas esialgu oluliselt majanduslikku olukorda. Kuid ka siin olid omad varjuküljed. Rahareform, kulla alusel zlott, on muutnud Poola elu kalliks ja kokkuhoidlikuks, nentis K. Kornel (Postimees 3.06.25).

Lähtudes diplomaatilisest reeglitest ja vastastikustest viisakusavaldustest, järgnes Eesti-poolne kutse Poola parlamendidelegatsiooni vastukülaskäiguks. See sai teoks 1926. a 23.–26.veebruari. Poola seitsmeliikmelist parlamendidelegatsiooni juhtis Seimi viitsemarssal ja välisasjade komisjoni esimees Jan Dembski (ERA. F.957.N.8.S.934. L.13). Poola delegatsioon osales EV aastapäeva pidustustel, tegi ringreisi, mille käigus külastati Narvat, Kohtlat ja Tartut.

Millised olid nende vastastikuste visiitide tulemused? 22. aprillil 1926 jõudis Riigikogu juhatuseni info, et Tallinnast tagasisaabumisel oli J. Dembski rääkinud delegatsiooni

liikmetele mõttest asutada Varssavis Poola–Eesti Ühing. Eesmärk: *“Läbikäimise elustamine mõlema maa vahel ning eriti ligem tutvumine ekskursioonide kaudu, milledest gruppide viisil osa võtaks poliitika, teadus, ajakirjanduse, tööstuse, koolide jne esitajad”*(ERA.F.957.N.12.S.809.L.34). Mõte hakkas teoks saama 1929. aastal initsiatiivika ühiskonnategelase Wladyslaw Ludwik Everti eestvedamisel, kellest sai ka Poola–Eesti Ühingu president. Ilmuma hakkas ühingu häälekandja “Nad Baltykiem”. 1932. a võidi juba tagasipilk heita ühingu 3-aastasele tegevusperioodile (Nad Baltykiem, Luty, 1932, nr1).

Järgnevatel aastatel intensiivistusid Eesti–Poola vahelised kontaktid. Nimetagem siinkohal mõnesid: 1929. a detsembris oli Eestis visiidil Poola Senati marssal Juliusz Szymanski; veebruaris 1930 külastas Poolat EV riigivanem Otto Strandman; sama aasta augustis oli Eestis visiidil Poola president Ignace Moscicki. 1934. a veebruaris ja mais vahetati sõprusdelegatsioon. Sama aasta detsembris oli Eestis Poola ajakirjanike delegatsioon. Iseenesest mõistetavalt osales Eesti delegatsioon Poola riigijuhi Jozef Pilsudski matustel 1935. a mais. 1938. a külastas Eestit Poola välisminister Jozef Beck. Kindlasti peab meenutama veel Johan Laidoneri visiiti Poolasse aprillis 1939, s.o aastal, mis oli ülimalt traagiline kogu maailmale.

Parlamendidelegatsioonide tasemel jäid 1925. ja 1926. a vastastikused visiidid maailmasõdade vahelisel ajajärgul ainukesteks. Parlamentide vaheliste sidemete taaselustamine eeldas mõlema, nii Eesti kui Poola rahvuslik–riikliku iseseisvuse täielikku taastamist.¹

Märkused

1. Poola Seimi raamatukogu direktori Wojciech Kulisiewicz on huvitatud igasugusest ennesõjaegsest Poola Seimi puudutavast ajaloolisest materjalist, sest Seimi arhiiv hävis II maailmasõja ajal Varssavis ja Berliinis. E-post: kulis@bs.sejm.gov.pl – Toim.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Eesti Riigiarhiiv (ERA). F. 957 – Välisministeerium.

Baltische Presse 1925.

Izvestija 1925.

Kaja 1925.

Kurjer Polski 1925.

Nad Baltykiem 1932.

Poola maa ja inimesed. Tln, 1992.

Postimees 1925.

Päevaleht 1925.

Riigi Teataja 1926.